

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ ПІДПРИЄМСТВО
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ЛІСГОСП»

вул. Лісова, 1, смт. Гончарівське, Чернігівський район, Чернігівська обл., 15558, тел.: 050-416-30-29,
факс: (0462) 935-325, сайт: lisgosp.ucoz.net, e-mail: lisgosp@ukr.net, код згідно з ЄДРПОУ 24967505

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор
ДП «Чернігівський військовий лісгосп»

Віталій ДЕМЧЕНКО

» _____ 2026р.

Звіт

**за результатами післяпроектного моніторингу впливу на довкілля
(за IV квартал 2025 року)**

планованої діяльності:

«Спеціальне використання лісових ресурсів у порядку проведення суцільних
санітарних рубок»

ДП «Чернігівський військовий лісгосп»,

у відповідності до Висновку з оцінки впливу на довкілля

від 26.03.2021р. № 21/01-202010166764/1

Реферат

Об'єкт дослідження: ділянки проведення суцільних санітарних рубок на території ДП «Чернігівський військовий лісгосп».

Предмет дослідження: рідкісні види тварин і рослин, занесені до Червоної книги України та види і оселища, занесені в список, що підлягають охороні в об'єкті Смарагдової мережі Mizhrichynskyi Regional Landscape Park (UA0000047).

Мета роботи: забезпечити виконання програми щоквартального післяпроектного моніторингу щодо впливу на довкілля при спеціальному використанні лісових ресурсів ДП «Чернігівський військовий лісгосп» в порядку проведення суцільних санітарних рубок.

Методи дослідження: аналіз лісотаксаційних та планово-картографічних матеріалів; аналіз даних щодо об'єктів Смарагдової мережі та місцевих об'єктів природно-заповідного фонду України; вивчення наукових публікацій; польові обстеження територій з метою виявлення рідкісних видів і оселищ; опитування працівників лісгосподарського підприємства.

Зміст

Реферат	2
Вступ.....	4
1. Характеристика планової діяльності ДП «Чернігівський військовий лісгосп».....	5
2. Програма післяпроектного моніторингу щодо впливу на довкілля	7
3. Результати досліджень	12
3.1. Коротка еколого-лісівнича характеристика територій впровадження планової діяльності ДП «Чернігівський військовий лісгосп».....	13
3.2. Об'єкт Смарагдової мережі на території ДП «Чернігівський військовий лісгосп».....	16
3.3. Види рослин, що підлягають охороні.....	19
3.3.1. Види рослин, що підлягають охороні на об'єкті Смарагдової мережі.....	19
3.3.2. Види рослин, що занесені до Червоної книги України.....	19
3.4. Види тварин, що підлягають охороні.....	19
3.4.1. Види тварин, що підлягають охороні на об'єкті Смарагдової мережі.....	19
3.4.2. Види тварин, що занесені до Червоної книги України.....	19
3.5. Оселища, що підлягають охороні.....	19
3.6. Праліси, квазіпраліси і природні ліси на території впровадження планової діяльності.....	24
3.7. Деревоживучі комахи території впровадження планової діяльності.....	25
3.8. Облік заготовленої деревини та лісопродукції	26
4. Заходи і дії із запобігання, уникнення, зменшення (пом'якшення), усунення, обмеження впливу господарської діяльності на довкілля.....	27
Висновки.....	30
Список використаних джерел.....	32
Додатки.....	37

Вступ

Раціональне ведення лісового господарства, забезпечення збереження, відтворення та використання лісових ресурсів обумовлюють важливість оцінки впливу на довкілля, як інструменту обґрунтування рішень щодо планової діяльності підприємств лісового господарства.

Необхідність запобігання завданню шкоди довкіллю, вимагає врахування ще на етапі планування господарської діяльності її потенційних наслідків для біологічного і ландшафтного різноманіття, водних та ґрунтових ресурсів, розробки механізмів для зменшення антропогенного навантаження на довкілля, уникнення негативних впливів господарської діяльності на екологічні та соціально-економічні умови району діяльності лісогосподарського підприємства.

Післяпроектний щоквартальний моніторинг лісів є одним із механізмів, що дозволяє забезпечити спостереження за зміною стану окремих компонентів лісових екосистем внаслідок лісогосподарської діяльності.

У якості основних об'єктів моніторингу, що виконують роль індикаторів, виступають рідкісні види рослин, тварин та оселищ. Виявлення негативного впливу на них дає можливість скоригувати порядок і обсяг господарських робіт, а у особливо складних випадках – призупинити господарську діяльність. Таким чином, саме за результатами післяпроектного моніторингу лісокористувач, із залученням експертів, розробляє та впроваджує систему заходів щодо зменшення негативного впливу лісогосподарської діяльності на раритетні компоненти біологічного та біотопічного різноманіття та забезпечує контроль за виконанням положень, визначених висновком про оцінку впливу на довкілля.

1. Характеристика планової діяльності ДП «Чернігівський військовий лісгосп»

Державне підприємство (ДП) «Чернігівський військовий лісгосп» Міністерства оборони України, розташоване у Чернігівській області на території Чернігівського та, частково, Прилуцького адміністративних районів.

Адреса підприємства: 15558, Чернігівська область, Чернігівський район, смт. Гончарівське, вул. Лісова, буд. 1.

Загальна площа земель лісового фонду підприємства становить – 26 963,8 га.

Метою планової діяльності підприємства є спеціальне використання лісових ресурсів, що здійснюється шляхом проведення суцільних санітарних рубок.

Відповідно до Звіту із ОВД, у першій половині квітня 2020 року в лісовому масиві майстерської лісогосподарської ділянки № 5 сталася пожежа, внаслідок якої було пошкоджено 731,6 га лісу, що документально підтверджується Актом про пожежу від 15.04.2020 № 388.

Комісією ДСЛП «Київлісозахист» 01.09.2020 р. було проведено санітарно-лісопатологічне обстеження, на основі якого було складено акт по ділянкам, які підлягають суцільним санітарним рубкам Майстерської ділянки № 5 в кварталах: 311, 343, 344, 369, 370, 388, 389, 409, 430. Загальна площа обстежених насаджень складає 342,2 га, з них насаджень, що потребують проведення суцільних санітарних рубок – 284,8 га, і виявлено, що низовою пожежею сильного ступеня пройдено 207,9 га (73%), верховою пожежею пошкоджено 76,9 га (27%).

Згідно Акту попереднього санітарно-лісопатологічного обстеження пошкоджених насаджень ДП «Чернігівський військовий лісгосп» від 02.09.2020 та Акту санітарного і лісопатологічного обстеження лісових насаджень ДП «Чернігівський військовий лісгосп» в господарській зоні РЛП

«Міжрічинський» послаблених лісовою пожежею 2020 року від 02.09.2020 на території ДП «Чернігівський військовий лісгосп» заплановано проведення суцільних санітарних рубок, що зазначено у додатках С та Т до Звіту із ОВД.

У IV кварталі 2025 року лісорубні квитки на нові ділянки ДП «Чернігівський військовий лісгосп» не оформлював і, відповідно, нові лісосіки не розроблялися. Лісгосподарські заходи і відповідно післяпроектний моніторинг здійснювали на місцях рубок, що були проведені I-IV кварталах 2022 року (відповідно до Висновку з ОВД № 202010166764 від 26.03.2021 р.), згідно даних лісорубних квитків, виданих від 13.07.2021 р., 12.10.21 р., 21.01.22 р., 26.07.22 р., 4.10.22 р. ця площа складає загалом 143,9 га. Вид рубок – суцільні санітарні. Кількість ділянок, де проведено рубки – 27. Площа окремих ділянок – від 0,6 до 35,1 га, в середньому – близько 5,6 га. Вік деревостанів, де проведено рубки – від 35 до 83 років. Причина проведення санітарних рубок – всихання соснових насаджень внаслідок пошкодження верховою пожежею у 2020 році.

Усі оглянуті ділянки території планованої діяльності являли собою лісові згарища із загиблим або ослабленим деревостаном, який було видалено у ході суцільних санітарних рубок. Головною породою у оглянутих деревостанах була переважно сосна звичайна, до якої домішуються береза повисла та іноді, вільха чорна, або рідше – дуб звичайний, осика та робінія псевдоакація. Живий надґрунтовий покрив та підлісок у оглянутих загиблих насадженнях наразі перебувають на стадії відновлення, обумовленій особливістю пірогенної сукцесії рослинності.

2. Програма післяпроектного моніторингу щодо впливу на довкілля

Потенційно територія лісового фонду ДП «Чернігівський військовий лісгосп» є перспективною щодо знаходження тут цінних із природоохоронної точки зору оселищ, а також придатною для існування популяцій ряду рідкісних видів тварин і рослин, необхідність збереження яких визначена національним законодавством України та міжнародними природоохоронними конвенціями.

За результатами оцінки впливу на довкілля планованої діяльності ДП «Чернігівський військовий лісгосп» шляхом спеціального використання лісових ресурсів у порядку проведення суцільних санітарних рубок (реєстраційний номер справи про оцінку впливу на довкілля планованої діяльності 202010166764), підприємством отриманий Висновок з оцінки впливу на довкілля №21\01-202010166764/1 від 26.03.2021 року.

Згідно п. 6 Висновку на ДП «Чернігівський військовий лісгосп» покладається обов'язок здійснювати післяпроектний моніторинг впливу на довкілля, що передбачає:

- до початку провадження планованої діяльності розробити, затвердити план післяпроектного моніторингу на термін провадження планованої діяльності та п'яти років після закінчення планованої діяльності, надати його до уповноваженого центрального органу та центрального апарату Держекоінспекції;

- до початку провадження планованої діяльності надати інформацію щодо досліджень в об'єкті Смарагдової мережі Mizhrichynskyi Regional Landscape Park (UA0000047);

- здійснювати дослідження щодо впливу на види та оселища об'єктів Смарагдової мережі (протягом року, інформацію надавати Міндовкілля);

- здійснювати облік заготовленої деревини та лісопродукції (надавати інформацію при здійсненні заходів державного нагляду (контролю) в сфері охорони навколишнього природного середовища);

- здійснювати дослідження наявності видів тварин та рослин, занесених до Червоної книги України на ділянках провадження планованої діяльності перед її початком;

- надавати квартално-видільний перелік ідентифікованих місць зростання та перебування видів тварин, а також рослин занесених до Червоної книги України на місці провадження планової діяльності, забезпечити проведення роботи та безперешкодне надання інформації з метою проведення ідентифікації належності лісових територій до пралісів, квазіпралісів і природних лісів відповідно до вимог «Методики визначення належності лісових територій до пралісів, квазіпралісів і природних лісів» та інформувати Міндовкілля щодо проведеної роботи щороку.

На виконання частини першої пункту 6 Висновку складено план проведення післяпроектного моніторингу (табл. 2.1), який погоджений Міндовкілля.

Таблиця 2.1

План проведення післяпроектного моніторингу на виконання висновку Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 26.03.2021 року №21\01-202010166764/1 за результатами оцінки впливу на довкілля планованої діяльності ДП «Чернігівський військовий лісгосп» «Спеціальне використання лісових ресурсів в порядку проведення суцільних санітарних рубок», реєстраційний номер справи про оцінку впливу на довкілля планованої діяльності 202010166764

№	Дослідження	Періодичність	Період здійснення
1.	Дослідження в об'єкті Смарагдової мережі Mizhrichynskyi Regional Landscape Park (UA0000047)	Одноразово	До моменту проведення планованої діяльності
2.	Дослідження щодо впливу на види та оселища об'єктів Смарагдової мережі	Один раз на квартал	Період проведення планованої

3.	Облік заготовленої деревини та лісопродукції (надавати інформацію при здійсненні заходів державного нагляду (контролю) в сфері охорони навколишнього природного середовища)	Один раз на квартал	діяльності та п'ять років після закінчення реалізації планованої діяльності
4.	Дослідження наявності видів тварин та рослин, занесених до Червоної книги України на ділянках провадження планованої діяльності перед її початком	Один раз на квартал	
5.	Квартально-видільний перелік ідентифікованих місць зростання та перебування видів тварин, а також рослин занесених до Червоної книги України на місці провадження планової діяльності.	Один раз на рік	Період проведення планованої діяльності та п'ять років після закінчення реалізації планованої діяльності
6.	Проведення робіт та надання інформації з метою проведення ідентифікації належності лісових територій до пралісів, квазіпралісів і природних лісів відповідно до вимог «Методики визначення належності лісових територій до пралісів, квазіпралісів і природних лісів»	Один раз на рік	

Звіти післяпроектного моніторингу подаються до Міндовкілля та Держекоінспекції протягом наступного місяця за звітним, згідно вимог Висновку про ОВД.

Виявлення оселищ, що потребують охорони у межах об'єку Смарагдової мережі Mizhrichynskyi Regional Landscape Park (UA0000047) здійснюється шляхом аналізу документів, що характеризують смарагдовий об'єкт і їх співставлення із лісотаксаційними матеріалами лісокористувача, із наступним натурним рекогносцирувальним обстеженням територій.

Моніторинг рідкісних видів здійснюється шляхом регулярного (щоквартального) обстеження територій провадження планової діяльності, під час яких ідентифікуються рідкісні види тварин та рослин, що занесені до Червоної книги України, та до додатків Бернської конвенції.

Основний період ідентифікації місцезростань рідкісних рослин – період активної вегетації, котрий збігається із періодом активної життєдіяльності рідкісних видів безхребетних тварин.

Цінні об'єкти біотопічного різноманіття (оселища об'єктів Смарагдової мережі, праліси, квазіпраліси і старовікові ліси) ідентифікуються експертом, шляхом камерального аналізу лісотаксаційних матеріалів із наступним рекогносцирувальним польовим обстеженням та із виконанням повторних уточнюючих обстежень протягом вегетаційного періоду.

Моніторинг за деревоживучими комахами на місці провадження планової діяльності здійснюється при обстеженні територій на яких спостерігається всихання дерев внаслідок життєдіяльності ентомологічних стовбурових шкідників.

Огляд місць заготівлі деревини, інших продуктів лісу та використання корисних властивостей лісів здійснюється на ділянках провадження планової діяльності, після виконання відповідних лісогосподарських робіт.

Облік заготовленої деревини та лісопродукції здійснюється згідно Наказу Держлісагентства України №9 від 21.01.2013 «Про затвердження Методичних вказівок з відведення і таксації лісосік, видачі лісорубних квитків та огляду місць заготівлі деревини в лісах Державного агентства лісових ресурсів України».

Квартально-видільний перелік ідентифікованих місць зростання та перебування видів та оселищ, занесених в список, що підлягають охороні в об'єкті Смарагдової мережі Mizhrichynskyi Regional Landscape Park (UA0000047), а також перелік місць зростання та перебування видів тварин та

рослин занесених до Червоної книги України, в подальшому уточнюється і передається до Міндовкілля у вигляді окремих проміжних звітів та узагальнюючого річного звіту за результатами щоквартальних обстежень місць впровадження планованої діяльності.

За результатами моніторингу ДП «Чернігівський військовий лісгосп», із залученням експертів, розробляє та впроваджує систему заходів щодо зменшення негативного впливу лісгосподарської діяльності на раритетні компоненти біологічного та біотопічного різноманіття.

Обстеження територій провадження планованої діяльності ДП «Чернігівський військовий лісгосп» здійснюється експертами за участі інженерно-технічних працівників підприємства.

3. Результати досліджень

В рамках проведення післяпроектного моніторингу на виконання приписів Висновку Міндовкілля України №21\01-202010166764/1 від 26.03.2021 р. з метою оцінки впливу на довкілля у IV кварталі 2025 року проведено наступні роботи:

- вивчено результати попередніх наукових досліджень, виконаних на території лісового фонду ДП «Чернігівський військовий лісгосп», значна частина котрої входить (або входила раніше) до складу території регіонального ландшафтного парку «Міжрічинський».

- виконано обстеження територій планованої лісгосподарської діяльності ДП «Чернігівський військовий лісгосп», щодо наявності на них видів та оселиш (на основі попередньо уточненого переліку), занесених в список, що підлягають охороні в об'єкті Mizhrichynskiy Regional Landscape Park (UA0000047) Смарагдової мережі, котрі можуть зазнати впливу внаслідок провадження лісгосподарських заходів та розпочато дослідження результатів такого впливу;

- виконано обстеження територій планованої лісгосподарської діяльності ДП «Чернігівський військовий лісгосп», щодо наявності на них рідкісних видів тварин і рослин, з числа занесених до Червоної книги України та розпочато моніторинг відповідних видів;

- виконано обстеження для забезпечення контролю за деревоживучими комахами на місці провадження планованої діяльності;

- сформовано квартално-видільний перелік ідентифікованих місць зростання та перебування видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України на місцях впровадження планової діяльності;

- проведено роботи з метою ідентифікації належності лісових територій до пралісів, квазіпралісів і природних лісів відповідно до вимог «Методики визначення належності лісових територій до пралісів, квазіпралісів і природних лісів».

3.1. Коротка еколого-лісівнича характеристика територій впровадження планованої діяльності ДП «Чернігівський військовий лісгосп»

Відповідно до Звіту із ОВД, ділянки, що відведені під суцільні санітарні рубки, є лісовими згарищами, що утворилися внаслідок пожежі у квітні 2020 року. У результаті пожежі, в межах держлісфонду ДП «Чернігівський військовий лісгосп» вогнем було пошкоджено 731,6 га лісових насаджень, що документально підтверджується Актом про пожежу від 15.04.2020 № 388.

Лісовий фонд ДП «Чернігівський військовий лісгосп» дещо фрагментований і нерівномірно розміщений. Переважна частина лісів підприємства розташована між ріками Дніпро і Десна та входить до складу Міжрічинського лісового масиву і, частково, до складу території регіонального ландшафтного парку «Міжрічинський». Ліси підприємства в межах Ічнянського району становлять незначні за площею масиви, розташовані серед агроландшафтів. Частина таких насаджень деградовані, внаслідок вікових змін та антропогенного впливу.

На землях основного масиву лісового фонду підприємства, де і здійснюється планована діяльність, переважають лісові насадження із домінуванням сосни звичайної (понад 65% лісовкритої площі). М'яколистяні насадження (близько 20%) формують береза повисла, вільха чорна та у незначній кількості осика та тополя чорна (осокір). Твердолистяні насадження – переважно із домінуванням дуба звичайного займають незначні площі – загалом менше 10%. Незначні площі займають також насадження робінії псевдоакації, що виконують переважно фітомеліоративні функції.

В межах ділянок територій впровадження планованої діяльності, як і в межах лісового фонду підприємства в цілому, переважаючими типами умов місцезростання, відповідно до едафічної сітки Алексеєва-Погребняка, є соснові і дубово-соснові субори на глинисто-піщаних та супіщаних дерново-підзолистих ґрунтах. Більшість насаджень розташовані в умовах свіжого

субору (B_2) і до пожежі були зайняті сосняками зеленомоховими, менші площі розташовані в умовах вологого гігротопу (B_3), де переважали сосняки крушиново-чорнично-зеленомохові.

Окремі підвищені ділянки із піщаними дерново-підзолистими ґрунтами зайняті сухими борами (A_1) та свіжими борами (A_2) із сосняками лишайниковими та зелено моховими, або рідколісними пустищами на їх місці. Наземний покрив псамофітних пустищ формують переважно булавоносець сіруватий, келерія сиза, верес звичайний та лишайники родів кладонія і цетрарія.

Знижені ділянки у заболочених прохідних долинах колишніх річок зайняті торфово-болотяними ґрунтами, із переважанням вологих і сирих сугрудів (C_4 , C_5), під насадженнями вільхи чорної та берези повислої, а також із заростями чагарникових верб (верби попелястої і вушкатої) та відкритими осоковими болотами.

Свіжі та вологі сугруди і груди (діброви) на території лісового фонду підприємства зустрічаються на незначних площах, що приурочені переважно до периферійної частини прохідних долин та притерасної частини заплави Десни. Відповідно, дані едатопи в межах території планованої діяльності відсутні.

Видовий склад деревних насаджень, здебільшого, цілком відповідає лісорослинним умовам. Більшість ділянок знаходяться під штучними, переважно моновидовими, сосновими насадженнями, характерними для свіжих суборів. В умовах відносного збільшення вологості та трофності ґрунту до сосни у насадженнях домішуються береза повисла, дуб звичайний, груша звичайна, а місцями адвентивний вид – робінія псевдоакація та підлісочні види чагарників – крушина ламка, горобина звичайна, ліщина звичайна, бруслина бородавчаста тощо.

За віковою структурою деревостани в межах територій провадження планової діяльності належать до двох вікових категорій – пристигаючих і середньовікових.

Ділянки, що підлягають суцільним санітарним рубкам розташовані в межах Майстерської ділянки № 5 ДП «Чернігівський військовий лісгосп» в кварталах: 311, 343, 344, 369, 370, 388, 389, 409, 430.

В межах цієї території, з метою збереження оселища Х35 (континентальні піщані дюни), що підлягає охороні у об'єкті Смарагдової мережі Mizhrichynskyi Regional Landscape Park (UA0000047), висновком із ОВД забороняється планована діяльність (суцільні санітарні рубки) та штучне лісовідновлення в межах кв. 389 (вид. 12, 16), кв. 409 (вид. 3, 5, 9, 13, 15, 16, 23, 28), кв.430 (вид. 2, 3, 4, 10).

Згідно даних нашого обстеження, всі оглянуті ділянки території планованої діяльності являють собою лісові згарища із цілком або переважно загиблим деревостаном. Станом на IV квартал 2025 року значна частина зазначених деревостанів вже видалена у ході суцільних санітарних рубок і на їх місці виконано заходи із лісовідновлення.

Головною породою у оглянутих деревостанах переважно є сосна звичайна. Супутніми породами є береза повисла та, на окремих ділянках, дуб звичайний, вільха чорна, осика і робінія псевдоакація.

На оглянутих ділянках відмічено розвиток куртин підросту. Переважно він складається із деревних видів, здатних до вегетативного поновлення – берези повислої, осики, робінії псевдоакації. Наявне нерівномірне за площею поширення природне поновлення сосни звичайної, сформоване налітом насіння.

Живий надґрунтовий покрив та підлісок у оглянутих насадженнях наразі перебувають на початковій стадії відновлення. Підлісок утворюють дво-п'ятирічні пагони крушини ламкої, верби козячої, бузини червоної та інших чагарникових видів, що відновлюються вегетативно.

Природний моховий і лишайниковий яруси у живому надґрунтовому покриві були знищені пожежею. Інтенсивно іде розростання трав'янистих рослин, зокрема злаків – куничника наземного, молінії голубої, булавоносця сіруватого тощо. Поширені рудеральні види трав'янистих рослин – злинка канадська, паслін чорний тощо.

Наразі, внаслідок проведених суцільних санітарних рубок відбувається часткова зміна типів оселищ (біотопів), які можна буде визначити після завершення лісогосподарських робіт та наступного відновлення деревостанів і остаточного відновлення живого надґрунтового покриву.

3.2. Об'єкт Смарагдової мережі на території ДП «Чернігівський військовий лісгосп»

Територія лісового фонду ДП «Чернігівський військовий лісгосп» загалом у значній мірі перекривається із територією об'єкту Смарагдової мережі Mizhrichynskiy Regional Landscape Park (UA0000047) та на незначній площі із об'єктом Смарагдової мережі Nyzhnie Podesennia (UA0000054).

Вище вказані природоохоронні об'єкти створені для збереження рідкісних і зникаючих видів рослин і тварин, які мають міжнародний охоронний статус згідно Резолюції № 6 (1998 р.) Бернської конвенції про охорону дикої флори та фауни, а також для збереження природних середовищ існування в Європі, оскільки містять природні середовища існування (оселища), які перелічені в Резолюції № 4 Бернської конвенції.

Власне ж ділянки лісового фонду підприємства, що входять до складу території провадження планованої діяльності, щодо якої надано висновок ОВД №21\01-202010166764/1 від 26.03.2021 входять до території одного об'єкту Смарагдової мережі, а саме – Mizhrichynskiy Regional Landscape Park (UA0000047). Загальна характеристика вказаного об'єкту наведена нижче у таблиці 3.1.

Характеристика об'єкту Смарагдової мережі Mizhrichynskyi Regional Landscape Park (UA0000047)

Назва об'єкту мережі	Код об'єкту мережі	Площа, га	Кількість об'єктів охорони (види, оселища), шт							
			оселища	птахи	ссавці	амфібії	риби	безхребетні	рослини	Всі таксони
Mizhrichynskyi Regional Landscape Park	UA0000047	102 434	25	26	2	1	14	17	5	90

Слід зауважити, що зважаючи на значні розміри об'єкту Смарагдової мережі Mizhrichynskyi Regional Landscape Park (UA0000047), переважна частина його території (бл. 70 %) знаходяться по за межами держлісфонду ДП «Чернігівський військовий лісгосп» та включає території інших лісокористувачів та землевласників. Відповідно, на території лісгоспу представлені далеко не всі види та оселища, що підлягають охороні на вказаному об'єкті.

Деякі рідкісні види тварин і рослин, а також оселища, з числа занесених в список, що підлягають охороні в об'єкті Смарагдової мережі Mizhrichynskyi Regional Landscape Park (UA0000047) на території Чернігівського військового лісгоспу зустрічаються, проте по за межами ділянок, на яких планується провадження планової діяльності підприємства. Відтак вплив планової лісогосподарської діяльності на них непрямий і здебільшого незначний. Це, зокрема, види і оселища, що із лісовим середовищем пов'язані опосередковано – водні, болотяні, лучні тощо.

Відповідно до частини 5 статті 12 Закону України «Про Червону книгу України», не допускається оприлюднення відомостей про точне місце перебування (зростання) об'єктів Червоної книги України та інших відомостей про них, якщо це може призвести до погіршення умов охорони та відтворення цих об'єктів. З цих позицій, інформація про місця перебування тварин Червоної книги, що є об'єктами незаконного полювання або торгівлі, або про місця зростання рослин Червоної книги України, що є об'єктами незаконного вилучення з природи для комерційних чи утилітарних цілей, є конфіденційною. До зазначеної інформації застосовується частина 8 статті 4 Закону «Про оцінку впливу на довкілля» та частини 9 і 18 «Порядку передачі документації для надання висновку з оцінки впливу на довкілля та фінансування оцінки впливу на довкілля» (постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 р. № 1026).

3.3. Види рослин, що підлягають охороні

3.3.1. Види рослин, що підлягають охороні в об'єкті Смарагдової мережі

Детальна інформація про реєстрацію видів рослин та тварин виявлених в обстежених лісництвах надається у звіті з конфіденційною інформацією.

3.3.2. Види рослин, що занесені до Червоної книги України

Детальна інформація про реєстрацію видів рослин та тварин виявлених в обстежених лісництвах надається у звіті з конфіденційною інформацією.

3.4. Види тварин, що підлягають охороні

3.4.1. Види тварин, що підлягають охороні на об'єкті Смарагдової мережі

Детальна інформація про реєстрацію видів рослин та тварин виявлених в обстежених лісництвах надається у звіті з конфіденційною інформацією.

3.4.2. Види тварин, що занесені до Червоної книги України

Детальна інформація про реєстрацію видів рослин та тварин виявлених в обстежених лісництвах надається у звіті з конфіденційною інформацією.

3.5. Оселища, що підлягають охороні

Офіційний перелік оселищ, що підлягають охороні в об'єкті Смарагдової мережі Mizhrichynskyi Regional Landscape Park (UA0000047) включає у себе всього 25 видів оселищ (Додаток Г).

За даними наших досліджень, та відповідно до аналізу літературних даних, із них зустрічаються на території ДП «Чернігівський військовий лісгосп» 11 оселищ. Із них водні – 3, болотяні – 2, лучно-трав'янисті – 3, пустищні – 1, лісові – 1 та 1 угруповання без рослинності (піщані дюни).

Як бачимо переважна більшість оселищ є нелісовими і на території держлісфонду підприємства зустрічаються в межах водно-болотних угідь та ділянок не вкритих лісовою рослинністю. Нижче наведено їх коротку характеристику та особливості розміщення на досліджуваній території.

Водні оселища на території ДП «Чернігівський військовий лісгосп» розташовані переважно у мілководних водоймах в межах болотних масивів «Бондарівське болото» (кв.: 340, 341, 365-367, 385-387, 405-407, 426-428) та «Міша» (кв.: 344, 370, 371, 372), а також у поодиноких лісових озерах – «Біле» (кв. 388), «Протва» (кв. 409) та ін.

C1.222 Вільноплаваючі скупчення жабурника. Угрупування зустрічаються переважно на обводнених ділянках та меліоративних каналах Бондарівського болота. Наразі через зниження рівня ґрунтових вод площа оселищ зменшується. Лісогосподарська діяльність на угрупування впливає опосередковано і у незначній мірі.

C1.224 Вільноплаваючі колонії пухирників. Угрупування відмічені на болоті «Міша» (кв. 371), на обводненій ділянці на окраїні перехідного болота. Площа зменшується через періодичне пересихання. Лісогосподарська діяльність впливає у незначній мірі.

C1.3413 Зарості плавушника болотного на мілководдях. Досить поширений тип оселищ в межах водойм Бондарівського болота (відмічений у 2020 р., зокрема у кв.: 406, 427, 428). Місцями плавушник утворює зарості у обводненому чорновільховому лісовому болоті, між «п'єдесталами» дерев вільхи. Лісогосподарська діяльність впливає у незначній мірі.

Болотяні оселища, як і водні, на території ДП «Чернігівський військовий лісгосп» розташовані переважно в межах болотних масивів «Бондарівське болото» та «Міша».

D2.3 Перехідні трясовини та сплавини. Рідкісні для України угрупування, що локалізовані на території лісгоспу лише у трьох осередках – кв. 387, кв. 371 та на периферійній частині болота «Журавлине» у кв. 207.

Площа зменшується через зниження кількості опадів. Лісогосподарська діяльність впливає у незначній мірі.

D5.2 Зарості крупних осок переважно без застою води. Угрупування широко поширені на території периферійної частини болотних масивів «Бондарівське болото» та «Міша». Площа швидко зменшується внаслідок підсихання і наступного природного заліснення. Лісогосподарська діяльність впливає у незначній мірі.

Трав'яні угрупування на території ДП «Чернігівський військовий лісгосп» розташовані переважно на територіях держлісфонду, що раніше використовувалися для потреб сільського господарства (випасання худоби, сінокосіння) або в умовах ділянок, що характеризуються едафічними умовами несприятливими для заліснення.

E1.9 Незімкнені несередземноморські сухі кислі та нейтральні трав'яні угрупування у тому числі континентальні трав'яні угрупування на дюнах. Сформовані в умовах вкрай бідного на поживні речовини та сухого піщаного ґрунту. Рослинний покрив незімкнутий, утворений переважно булавоносцем сіруватим, заростями моху – зозулиного льону волосковидного та наземних лишайників – різних видів кладоній та цетрарії. Оселища розташовані в урочищі «Бондарі» (кв.: 388, 389, 408, 409, 429, 430), на дюнах водно-льодовикового походження. Площа зменшується через штучне заліснення. Природне заліснення стримують несприятливі ґрунтові умови та пожежі. Лісогосподарська діяльність (крім штучного заліснення) не впливає.

E2.2 Рівнинні та низькогірні сінокісні луки. Для території лісгоспу мало поширений тип оселищ. Відмічений в ур. «Новий Завод» (кв. 263, 264) на території прилеглий до виселеного села. Площа зменшується через припинення господарського використання (сінокосіння, випасання) та , як наслідок природного заліснення. Лісогосподарська діяльність (крім штучного заліснення) не впливає.

E5.4 Мокрі або вологі високотравні та папоротеві узлісся. Тип оселищ широко поширений по межі вільхових лісів із болотами, луками і вирубками. Зустрічається в межах усіх болотяних масивів лісгоспу – на «Бондарівському болоті», болотах «Міша» та «Оситець». Лісогосподарська діяльність, що сприяє збільшенню мозаїчності угідь та збільшенню довжини узлісь – певною мірою сприяє підтриманню оселищ.

Пустища – рідкісний нині для Полісся тип оселищ, що формувалися в умовах тривалого екстенсивного традиційного господарювання під впливом пожеж, випасання та штучного розрідження деревного ярусу.

F4.2 Сухі пустища. Угрупування на піщаних, кислих ґрунтах із домінуванням чи значною участю чагарничків – вересу, брусниці, мучниці, у поєднанні із заростями молінії голубої, дернинами зелених мохів – плеуроціуму Шребера та гілокоміуму блискучого. Рідкісні оселища, що займають незначні площі переважно у межах колишнього військового полігону в ур. «Бондарі» (кв. 388, 389, 409, 410). Окремі локалітети трапляються на території лісгоспу на ділянках із боровими умовами, у сосново-березових рідколіссях, що раніше були пройдені пожежами. Площа катастрофічно зменшується внаслідок штучного та, частково, природного заліснення, що є наслідком припинення традиційного сільськогосподарського використання. Підтриманню оселищ сприяють лісові пожежі низької інтенсивності та випас худоби.

Лісові оселища, з числа тих що підлягають охороні в об'єкті Смарагдової мережі Mizhrichynskyi Regional Landscape Park (UA0000047), згідно офіційних даних, належать переважно до заплавних типів лісу, або ж до типово евтрофних та мегатрофних угруповань дуба із супутниками (грабом, ясенем тощо). В межах же території держлісфонду ДП «Чернігівський військовий лісгосп» подібні угруповання відсутні, оскільки територія лісгоспу знаходиться по за межами річкових заплав, а згідно її едафічної характеристики тут переважають умови суборів, борів та сугрудів на дерново-

підзолистих або торфових ґрунтах. Відтак у лісових насадженнях переважають сосна звичайна, іноді у комплексі із дубом звичайним, та вільха чорна.

G1.8 Ацидофільні ліси із домінуванням дуба. Спорадично трапляються переважно у центральній та північній частині території лісгоспу, а також у верхній частині прохідної долини Бондарівського болота та у притерасній частині над заплавою Десни. Площа оселищ скорочується через лісокористування із наступним штучним лісовідновленням, спрямованим на формування монодомінантних соснових насаджень. Спостерігається зміна вікової структури насаджень, що формують оселище, у бік омолодження, внаслідок лісокористування.

X35 Континентальні піщані дюни. Рідкісний тип оселищ, що являє собою відкриті піщані дюни, позбавлені рослинності. На території лісгоспу відмічений лише в урочищі «Бондарі» (кв. 409, 430). Площа скорочується внаслідок заростання та штучного заліснення. Періодичні пожежі сприяють збереженню оселища (має господарське значення, як природний протипожежний бар'єр). Лісогосподарська діяльність (крім штучного заліснення) не впливає.

Безпосередньо у межах ділянок, де буде здійснюватися планована діяльність, оселища, що підлягають охороні в об'єкті Смарагдової мережі Mizhrichynskyi Regional Landscape Park (UA0000047) відсутні, оскільки їх окремі локалітети, що були виявлені при проходженні процедури ОВД вже виключені із площ, де буде проведено суцільні санітарні рубки.

Водночас є висока імовірність, що при наступному лісовідновленні (природному та штучному) в межах досліджуваного згарища сформуються ділянки цінних у природоохоронному плані оселищ – сухі чагарничкові (вересові) і лишайникові пустища та незначні за площею локалітети лучно-трав'яних угруповань. Ці сукцесійні зміни мають бути відстежені під час здійснення подальшого післяпроектного моніторингу.

3.6. Праліси, квазіпраліси і природні ліси на території впровадження планової діяльності

Для виявлення лісових ділянок, що належать до пралісів, квазіпралісів і природних лісів виконано дослідження, шляхом камерального аналізу лісотаксаційних матеріалів із наступним польовим обстеженням усіх перспективних ділянок у межах території впровадження планової діяльності ДП «Чернігівський військовий лісгосп» на IV квартал 2025 року.

Дослідження виконане відповідно до «Методики визначення належності лісових територій до пралісів, квазіпралісів і природних лісів».

Згідно отриманих даних жодна із обстежених лісових ділянок не відповідає критеріям щодо віднесення їх до вище зазначених категорій цінних лісів.

Причинами відсутності пралісів і подібних до них категорій в межах досліджуваних ділянок є те, що зазначені ділянки являють собою свіже згарище, котре виникло у результаті пожежі у квітні 2020 року. Ступінь пошкодження лісових насаджень високий. Відповідно деревний ярус – загинув або дуже ослаблений, підлісок, живий надґрунтовий покрив, опад, природний відпад та лісова підстилка – були практично знищені вогнем повністю, а відтак лісова екосистема перебуває на початковій стадії відновлення.

Додатково відсутність пралісів обумовлюють особливості географічного розташування та історія природокористування території лісового фонду підприємства. Переважна частина обстежених лісових насаджень сформована в умовах багаторічного інтенсивного ведення лісогосподарської діяльності. Відтак, за площею, переважають лісові насадження штучного походження. Значна частина насаджень сформована шляхом природного поновлення лісів на територіях, що вийшли із сільськогосподарського використання після створення військових полігонів, проте досі містять сліди впливу людини. Частина ділянок містить у складі адвентивні деревні (робінію, клен ясенелистий) та чагарникові види (аморфу

кущову). Практично всі обстежені ділянки мають ознаки впливу рубок догляду або вибіркового санітарного рубок, що формували їх просторову і видову структуру.

Відповідно, за результатами моніторингу встановлено, що в межах території впровадження планової діяльності ДП «Чернігівський військовий лісгосп» у IV кв. 2025 р. ділянки пралісів, квазіпралісів і природних лісів відсутні.

3.7. Деревоживучі комахи території впровадження планової діяльності

За результатами моніторингу у лісових насадженнях на територіях де планується впровадження планової діяльності ДП «Чернігівський військовий лісгосп», протягом періоду досліджень, виявлено сліди присутності 7 видів деревоживучих комах.

Зокрема, серед соснових насаджень виявлено одиничні випадки ураження окремих живих дерев лубоїдом сосновим малим, короїдом вершинним та короїдом шести зубим. Сухостійні та відмерлі вітровальні дерева сосни звичайної мають ознаки заселення (ходи, виводкові комірочки) вторинними стовбуровими шкідниками і сапрокисльними видами, такими, як рагій ребристий. Візуально було відмічено сліди присутності златки соснової великої (численний) та вусача соснового чорного (звичайний).

Окремі випадки масового розмноження стовбурових шкідників було виявлено у попередні звітні періоди в межах ділянок, що розташовані у кв. ___ вид. ___ та у кв. ___ вид. ___. В обох випадках ослаблені дерева були заселені вершинним короїдом, що призвело до їх загибелі. Загальний санітарний стан насаджень не міг бути оцінений так, як переважна більшість дерев була сухостійними або вкрай ослабленими внаслідок впливу пожежі та підлягають вилученню у ході суцільних санітарних рубок. Стан же молодих

насаджень, створених у ході виконання заходів лісовідновлення, є цілком задовільним і ураження їх деревоживучими комахами не відмічено.

3.8. Облік заготовленої деревини та лісопродукції

У II кварталі 2023 року було закінчено проведення суцільних санітарних рубок відповідно до Висновку з оцінки впливу на довкілля №21\01-202010166764/1 від 26.03.2021 року.

Облік заготовленої деревини та лісопродукції та Акти за результатами огляду місць заготівлі деревини, інших продуктів лісу та використання корисних властивостей лісів з метою виявлення повноти і правильності розробки лісосік, заготівлі другорядних лісових матеріалів, здійснення побічних лісових користувань, а також виявлення залишених недорубів, невивезеної деревини і другорядних лісових матеріалів у даному звіті не подаються, так як рубки у 2025 році не проводились.

4. **Заходи і дії із запобігання, уникнення, зменшення (пом'якшення), усунення, обмеження впливу господарської діяльності на довкілля**

Для зменшення негативного впливу лісогосподарських заходів на біологічне різноманіття та задля збереження рідкісних видів тварин та рослин, виявлених на територіях впровадження планової діяльності ДП «Чернігівський військовий лісгосп» рекомендується вжити наступних заходів.

У місцях мешкання **лося** – провести лісовідновлення, забезпечивши максимальну відповідність видового складу відновлюваного деревного насадження природним лісорослинним умовам. Перевагу слід віддати формуванню змішаних насаджень, як більш біологічно стійких та таких, що забезпечують кращі умови для збереження біорізноманіття. В умовах свіжого субору слід забезпечувати відновлення не лише головної породи – сосни звичайної, а і сприяти природному поновленню супутніх – берези повислої, осики, дуба звичайного та чагарникових підлісочних видів – крушини ламкої, верби козячої, горобини. Збагачення видового складу молодих насаджень дасть можливість зменшити ступінь пошкодження головної породи внаслідок її об'їдання лосем.

Для збереження місцевої популяції **рисі європейської** лісогосподарські заходи мають бути спрямовані на відновлення і підтримання екосистем із високим рівнем біологічного різноманіття. А саме лісові екосистеми, що будуть штучно відновлені після рубки, мають забезпечувати добрі кормові властивості для рослиноїдних тварин, що служать жертвами рисі (козуля, заєць, а також дрібні гризуни і птахи). Для цього доцільно підтримувати повноту відновлюваних насаджень на рівні оптимальної, не допускаючи їх перегушення, для кращого розвитку живого надґрунтового покриву. Сприяти природному поновленню листяних видів дерев та чагарників. Залишати окремі куртини живих дерев та частину мертвої деревини на лісосіках для покращення захисних властивостей угідь.

Для забезпечення збереження місцевої популяції **тетерука** доцільно сприяти природному поновленню змішаних лісових насаджень із максимально складною просторовою структурою та невисокою повнотою, що забезпечила б інтенсивний розвиток трав'яної, чагарничкової та чагарникової рослинності. При штучному лісовідновленні також важливо зберігати окремі незалісенені біополяни та ділянки рідколісся, а також вводити до складу лісових культур березу і ягідні чагарники.

У випадку виявлення місць гніздування **лелеки чорного** (наразі не виявлено), для їх збереження, необхідно створювати навколо гнізд охоронні ділянки відповідно до «Плану дій щодо збереження чорного лелеки (*Ciconia nigra* L.) в Україні», затвердженого наказом Мінприроди України № 102 від 11.03.2019 р. (погоджено із Мінагрополітики України та Держлісагентством України). Відповідно, охоронна ділянка має складатися із двох частин – ділянка суворої охорони і ділянка сезонної охорони. Ділянка суворої охорони має включати територію радіусом не менше 100 метрів довкола гнізда. На цій території рекомендується заборонити здійснення будь-якої діяльності та робіт протягом усього року, а під час гніздового періоду – навіть перебування. На лісових дорогах і просіках, що проходять через ділянку суворої охорони, мають стояти попереджувальні аншлаги, що забороняють вхід з 15 квітня до 30 липня (гніздовий період). Окрім того, на ділянці сезонної охорони під час гніздового періоду рекомендується заборонити проведення будь-якої діяльності та робіт на території радіусом не менше 500 м навколо гнізда.

На території, де відмічено **журавля сірого** у польоті, наразі необхідності вживати спеціальних охоронних заходів немає, оскільки такі заходи проводять лише навколо виявлених гніздових територій виду. Загалом же, у місцях потенційно придатних для гніздування птаха, варто забезпечити збереження ділянок чорно вільхових заболочених насаджень та насаджень прилеглих до лісових боліт.

Заходи для збереження місцезростань **рідкісних видів рослин, що занесені до Червоної книги України** наразі не плануються, оскільки представники означеної групи видів, в межах території планованої діяльності ДП «Чернігівський військовий лісгосп» на IV квартал 2025 року, як і протягом усього періоду досліджень не виявлені, через належність досліджуваних ділянок до свіжих лісових згарищ.

Збереження **видів та оселищ об'єктів Смарагдової мережі**, якщо такі будуть виявлені безпосередньо в межах ділянок впровадження планової діяльності, забезпечується шляхом виконання заходів, що визначаються відповідно до видоспецефічних характеристик, наведених у розділі 3 даного звіту.

Водночас слід зазначити, що оскільки із 11 видів охоронюваних оселищ, виявлених на території ДП «Чернігівський військовий лісгосп» 10 складають нелісові різновиди (водні – 3, болотяні – 2, лучно-трав'янисті – 3, пустищні – 1, та 1 угруповання без рослинності), то безпосередній вплив лісокористування вплине лише на 1 оселище.

До заходів, що зменшують негативний вплив лісгосподарської діяльності на об'єкти збереження Смарагдової мережі загалом належать: збереження куртин дерев або підросту на лісосіках, залишення крупномірної сухостійної деревини та порубочних решток, забезпечення стабільності гідрологічного режиму територій, підтримання оптимальної повноти насаджень, підбір оптимального, із екологічної точки зору, породного складу насаджень при штучному лісовідновленні тощо.

Детальний перелік заходів зі збереження біологічного і біотопічного різноманіття при впровадженні планової діяльності щоквартально уточнюється, у відповідності до оновлення інформації про виявлені об'єкти та відповідно до виявлених загроз.

Висновки

1. Планованою діяльністю ДП «Чернігівський військовий лісгосп», на досліджуваній території, є спеціальне використання лісових ресурсів в порядку проведення суцільних санітарних рубок у насадженнях, пошкоджених лісовою пожежею квітня 2020 року.

2. Територія планованої діяльності ДП «Чернігівський військовий лісгосп», відповідно до оформлених лісорубних квитків, станом на кінець 2022 р. складалася із 27 ділянок, сумарною площею 143,9 га., лісорубні квитки на нові ділянки протягом 2023-2024 років та I- IV кварталів 2025 року не оформлювали.

3. Територія планованої діяльності ДП «Чернігівський військовий лісгосп» входить до складу об'єкту Смарагдової мережі – Mizhrichynskyi Regional Landscape Park (UA0000047).

4. Перелік видів і оселищ, що підлягають охороні в об'єкті Смарагдової мережі Mizhrichynskyi Regional Landscape Park (UA0000047) включає у себе сумарно 65 таксонів, із яких загалом на території лісового фонду ДП «Чернігівський військовий лісгосп» відмічено 34, а саме: рослин – 3, тварин – 20, оселищ – 11.

5. Більшість видів і оселищ, що потребують охорони, належать до нелісових і розташовані по за межами території планованої діяльності, відповідно лише незначною мірою потрапляють під опосередкований вплив лісгосподарських заходів.

6. З метою збереження виявленого оселища X35 (континентальні піщані дюни), що підлягає охороні у об'єкті Смарагдової мережі Mizhrichynskyi Regional Landscape Park (UA0000047), висновком із ОВД забороняється планована діяльність (суцільні санітарні рубки) та штучне лісовідновлення в межах кв. 389 (вид. 12, 16), кв. 409 (вид. 3, 5, 9, 13, 15, 16, 23, 28), кв.430 (вид. 2, 3, 4, 10).

7. На території впровадження планової діяльності ДП «Чернігівський військовий лісгосп», станом на IV квартал 2025 р. виявлено 3 рідкісні види тварин, що занесені до ЧКУ, рідкісних видів рослин – не виявлено.

8. Праліси, квазіпраліси, природні старовікові ліси та оселища, що потребують охорони на досліджуваній території впровадження планованої діяльності підприємства не виявлені.

9. Причина незначної присутності раритетної компоненти біологічного і біотопічного різноманіття пов'язана із еколого-лісівничою специфікою обстеженої території (свіжі згарища та молоді штучні насадження переважно в умовах бідних едатопів), а також із тим, що виявлені раніше ділянки із цінними оселищами вже виключено із території планованої діяльності підприємства під час проведення процедури ОВД.

10. Для збереження виявлених рідкісних видів та оселищ, при здійсненні планованої лісгосподарської діяльності, необхідно забезпечити дотримання наведених у даному звіті рекомендацій.

Список використаних джерел

1. Андрієнко Т.Л., Лукаш О.В., Прядко О.І. та інш. Рідкісні види судинних рослин Чернігівщини та їх представленість на природно-заповідних територіях // Заповідна справа в Україні, Т.13, Вип. 1-2, 2007. – С.33-38.
2. В.І.Карамушка, С.Г.Бойченко, А.В.Сагайдак, С.О.Макарчук, А.І.Ющук, А.В.Яремич Типологізація біотопів, функціональне зонування та врахування сценаріїв зміни клімату при розробленні планів управління заповідними територіями // Вінниця, 2019.
3. Вінніченко Т. С. Рослини України під охороною Бернської конвенції / Вінніченко Т. С. – К.: Хімджест, 2006. - 176 с.
4. Гальченко Н.П., Прядко О.І., Сагайдак А.В. Управління землями лісгосподарського призначення РЛП «Міжрічинський» // Сучасні фітосозологічні дослідження в Україні: збірник статей з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосозолога, д.б.н., проф. Т.Л. Андрієнко-Малюк (1938–2016 рр.) / Ботанічний сад ім. акад О.В. Фоміна. – К.: Талком, 2017. – С. 11–17.
5. Домашевский С.В., Гриищенко В.Н. Орнитофауна регіонального ландшафтного парку «Межреченский» (Черниговская область) // Заповідна справа в Україні, Т.17, Вип. 1-2, 2011. – С.62-70.
6. Зайцева А. Сагайдак А. Динаміка гніздової активності і біоценотичні зв'язки дендрофільних гризунів на території РЛП «Міжрічинський» // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: «Лісівництво. Декоративне садівництво» / – К.: ВЦ НУБіП України, 2011. – Вип. 164, ч. 3. – С. 97-104.
7. Залучення громадськості та науковців до проектування мережі Емеральд (Смарагдової мережі) в Україні / Полянська К. В., Борисенко К.

А., Павлачик П. (Pawel Pawlaczyk) та ін. / під ред. д.б.н. А. Куземко. – К., 2017. - 304 с.

8. Кравець П.В., Лакида П.І., Кременецька Є.О., Тищенко В.М., Сагайдак А.В. та ін. Інституційна розбудова лісової сертифікації в Україні. – К.: ННЦАЕ, 2009. – 250с.

9. Кременецька Є.О., Тищенко В.М., Сагайдак А.В. Методологія підходу щодо збереження ключових помешкань лісових тварин під час проведення рубок лісу // Лісове і мисливське господарство: сучасний стан та перспективи розвитку. Збірник наук. статей учасників міжнародної науково-практичної конференції. – Том 1. – Житомир, 2008. – С. 110 -114.

10. Кузьменко Т.Н, Кузьменко Ю.В., Сагайдак А.В. Раритетная орнитофауна агроландшафтов Полесья и Лесостепи Левобережной Украины // Экология, эволюция и систематика животных. Материалы Международной научно-практической конференции. Рязань: НП "Голос губернии", 2012. - 484 с. - С. 286-288.

11. Мороз В.В., Ландін В.П., Сагайдак А.В., Руденко О.М., Захарчук В.А., Соломко В.Л., Фещенко В.П. Екологічні функції соснових насаджень Чернігівського Полісся: Методичні рекомендації – К., 2017. – 49 с.

12. Національний каталог біотопів України / За ред. А. А. Куземко, Я. П. Дідуха, В. А. Онищенко, Я. Шеффера. - К.: ФОП Клименко Ю.Я., 2018. - 442 с.

13. Определитель высших растений Украины / Доброчасва Д. Н., Котов М. И., Прокудин Ю. Н. и др. — К.: Наукова думка, 1987. — 548 с.

14. Оселищна концепція збереження біорізноманіття: базові документи Європейського Союзу / Ред. О.О. Кагало, Б.Г. Проць. – Львів: ЗУКЦ, 2012. – 278 с.

15. Полянська К.В., Сагайдак А.В. Збереження біорізноманіття і можливості диверсифікації біоти на території Лівобережного Полісся // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія. – Тернопіль: СМП «Тайп», – 2015. – № 2 (випуск 39). – С. 221–229.
16. Проект організації території, охорони, відтворення та рекреаційного використання природних комплексів і об'єктів регіонального ландшафтного парку «Міжрічинський». – Київ: Науковий центр заповідної справи Мінекології України, – 2003. – 100 с.
17. Проектування і збереження територій мережі Емеральд (Смарагдової мережі). Методичні матеріали / Кол. авт., під ред. Куземко А. А., Борисенко К. А. – К.: «LAT & K», 2019. – 78 с.
18. Прядко О.І. Ценотичне та флористичне різноманіття РЛП «Міжрічинський» (Чернігівська область) // Вісник Запорізького державного університету. № 1, 2004. – С.190-195.
19. Сагайдак А. Особливості екології рисі (*Lynx lynx* L.) у Чернігівському Поліссі // Потенціал і проблеми мисливського господарства України. Збірник матеріалів I Всеукраїнської мисливськогосподарської науково-практичної конференції (6-9 вересня 2006 р.) – Львів: СПОЛОМ, 2006. – С. 103-109.
20. Сагайдак А., Гойчук А. Мисливська теріофауна регіонального ландшафтного парку «Міжрічинський»: сучасний стан та перспективи // Лісівництво та агролісомеліорація. – Харків, 2011. – Вип. 118. – С. 190-195.
21. Тищенко В., Сагайдак А. До фауни кажанів РЛП «Міжрічинський» // Теріофауна заповідних територій та збереження ссавців / Упорядники: І. Загороднюк та З. Селюніна. – Гола Пристань: Українське теріологічне товариство, 2012. – С. 62.

22. Тлумачний посібник оселищ Резолюції №4 Бернської конвенції, що знаходяться під загрозою і потребують спеціальних заходів охорони. Третій проект версії 2015 року. Адаптований неофіційний переклад з англійської / укладачі: А.Куземко, С. Садогурська, К. Борисенко, О. Василюка – К., 2017. – 124 с.
23. Фауна України: охоронні категорії. Довідник / О.Годлевська, В.Різун, Г. Фесенко, Ю.Куцоконь, І.Загороднюк, М. Шевченко, Д. Іноземцева; ред.. О.Годлевська, Г.Фесенко. –Видання друге, перероблене та доповнене. – Київ, 2010. – 80 с.
24. Фесенко Г. В. Птахи фауни України (польовий визначник) / Г. В. Фесенко, А. А. Бокотей. — К., 2002. — 416 с.
25. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха - К.: Глобалконсалтинг, 2009. - 900 с.
26. Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова - К.: Глобалконсалтинг, 2009. - 600 с.

СПИСОК ВИКОНАВЦІВ

Голова громадської організації «Еколого-краєзнавча
організація «Міжрічинська Пуща»»,
Старший викладач кафедри екології НаУКМА

А. В. Сагайдак

М.П. (підпис)

ДОДАТКИ

Додатки надаються у звіті з конфіденційною інформацією.